

Европейски съд по правата на човека

Брумареску срещу Румъния

(Brumarescu v. Romania)

Жалба № 28342/95

Решение от 28 октомври 1999 г. на Голямото отделение на Съда

(резюме)*

Чл. 6, т. 1: право на достъп до съд при спор относно граждански права и задължения; **чл. 1 от Протокол № 1:** защита на собствеността

Правото на справедливо гледане на делото, гарантирано от чл. 6, т. 1, трябва да се тълкува в светлината на Преамбюла на Конвенцията, който прогласява, че правовият ред е част от общото наследство на договарящите държави. Основен аспект на правовия ред е принципът за правна сигурност, който изисква окончателните съдебни решения да не бъдат оспорвани. Общото изключване на определени категории граждански спорове от юрисдикцията на съдилищата само по себе си е в противоречие с правото за достъп до съд по чл. 6, т. 1.

Отмяната по съдебен ред на влязло в сила и изпълнено съдебно решение, с което се признава право на собственост върху определен имот и се присъжда владението му, съставлява лишаване от собственост по смисъла на второто изречение от първата алинея на чл. 1 от Протокол № 1.

Фактите по делото

Родителите на жалбоподателя г-н Брумареску притежавали къща в Букурещ. През 1939 г. отдали под наем приземния етаж на братята Миреску – роднини на встъпилото в производството в Страсбург трето лице г-н Миркеа Дан Миреску.

През 1950 г. въз основа на Указ № 92/1950 за национализацията държавата национализираща къщата на родителите на жалбоподателя, но им позволила да живеят на един от етажите като наематели. През 1973 г. държавата продала на братята Миреску апартамента, който до този момент те обитавали като наематели и който бил наследен през 1988 г. от техния племенник г-н Миркеа Дан Миреску.

А. Искът за възстановяване на собствеността върху имота

През 1993 г. жалбоподателят, като наследник на родителите си, предявил иск пред първоинстанционния съд в Букурещ, с който поискал национализацията на къщата да бъде обявена за нищожна, тъй като Указ 92/1950 не допускал национализирането на собственост, притежавана от работещи лица, каквито били неговите родители по времето на национализацията.

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

На 9 декември 1993 г. първоинстанционният съд постановил решение, с което уважил иска, като приел, че отнемането на собствеността е грешка, тъй като родителите на жалбоподателя спадали към категорията лица, чиято собственост по силата на Указ № 92/1950 е била изключена от национализацията. Той разпоредил реституция на имота. Това решение не било обжалвано и влязло в сила. На 31 март 1994 г. кметът на Букурещ наредил къщата да бъде върната на жалбоподателя, а на 27 май заповедта му била изпълнена. От тази дата жалбоподателят спрял да плаща наем за апартамента в сградата, в който живеел, и от 14 април 1994 г. до 2 април 1996 г. плащал данъци за имота.

На неустановена дата главният прокурор на Румъния, действащ по искане на г-н Миреску, подал молба до Върховния съд (ВС) за отмяна на решението от 9 декември 1993 г. на основание, че първоинстанционният съд е превишил правомощията си, като се е произнесъл относно законосъобразността на прилагането на Указ № 92/1950. Г-н Миреску не бил привлечен като страна по делото.

С решение си от 1 март 1995 г. ВС отменил решението на първоинстанционния съд и приел, че държавата може да придобие собственост по законодателен път. Тя била станала собственик на имота в деня на влизане в сила на Указ № 92/1950, а начинът, по който е прилаган този указ не можел да бъде контролиран от съдилищата. Съдът потвърдил, че бившите собственици могат да поискат реституиране на отчуждената собственост, но постановил, че жалбоподателят не е доказал правата си върху къщата. Бъдещо законодателство щяло да уреди обезщетяването за незаконно отнемане на собственост от страна на държавата.

ВС променил практиката си през 1998 г., като приел, че съдилищата могат да разглеждат извършените в периода между 1944 г. и 1989 г. нарушения на правото на собственост.

Б. Развитие на случая след приемането на доклада за Комисията: производството за реституиране на имота

На неустановена дата жалбоподателят иницирал производство за реституция на къщата пред Административния борд, който бил създаден със Закон № 112/1995 специално с цел да разглежда подобни искания. На 24 март 1998 г., след извършена оценка на сградата и на апартамента, в който живеел жалбоподателят, Административният борд постановил реституция на този апартамент и присъдил обезщетение за частта, която не може да бъде върната. На 14 май 1998 г. жалбоподателят обжалвал, като поискал да бъде обявен за собственик на цялата сграда и заявил, че не търси заплащане на обезщетение. Първоинстанционният съд в Букурещ обаче отхвърлил жалбата му и на 21 април 1999 г. г-н Брумареску атакувал и това решение пред Букурещкия окръжен съд. Към датата на постановяване на решението на Европейския съд това производство все още не било приключило.

Г-н Брумареску е сезирал Комисията на 9 декември 1995 г. Тя е обявила жалбата му за допустима на 22 май 1997 г. В своя доклад от 15 април 1998 г. Комисията е изразила становището, че са извършени нарушения на чл. 6, т. 1 от Конвенцията и на чл. 1 от Протокол № 1.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Предварителни възражения на правителството

A. Дали жалбоподателят е “жертва”

48-49. Според правителството, развитието на случая след решението по допустимостта от 22 май 1997 г. показва, че жалбоподателят вече не е “жертва” по смисъла на [чл. 34](#) от Конвенцията. Г-н Брумареску оспорва позицията на правителството и моли Съда да продължи с разглеждането на делото.

“50. Съдът припомня, че съгласно трайната му практика понятието “жертва” по смисъла на чл. 34 от Конвенцията означава лице, което е директно засегнато от определени действия или бездействия. Възможно е да е налице нарушение на Конвенцията, дори ако не са причинени вреди, които са от значение само за прилагането на [чл. 41](#). Следователно, решение или мярка, които са в полза на жалбоподателя, по принцип не са достатъчни да го лишат от статуса му на “жертва”, освен ако националните власти не са признали изрично или по същество нарушението на Конвенцията и вследствие на това не са го поправили (виж например решението по делото *Люди с/у Швейцария*¹ от 15.06.1992 г., А.238, стр. 18, § 34).

По отношение на настоящия случай Съдът отбелязва, че по времето на производството в Страсбург жалбоподателят е в същото положение, както на 1 март 1995 г., доколкото не разполага с окончателно съдебно решение, което да признава, поне по същество, и да поправя което и да е от нарушенията на Конвенцията, причинени с решението на ВС.

Що се отнася до оплакването във връзка с правото на собственост на жалбоподателя, Съдът посочва, че молбата за реституиране на имота, подадена след решението на ВС, все още не е решена окончателно. Въпреки че решенията приети в рамките на реституционното производство, които сами по себе си не са предмет на жалбата до Съда, до известна степен са насочени към подобряване на положението на жалбоподателя като му връщат част от къщата и му присъждат обезщетение за невърнатата част и въпреки че не е изключено искането на жалбоподателя за реституиране на цялата сграда да успее, остава фактът, че основа на това производство е именно ситуацията, създадена от решението на ВС, който е приел, че имотът отново е станал държавна собственост. Следователно, реституционното производство не може в никакъв случай изцяло да заличи последиците от това решение за упражняването на правото на собственост на жалбоподателя, тъй като дори и къщата да му бъде върната, това ще бъде направено по силата на правни норми, различни от тези, които са от значение за настоящото оплакване.

Съдът подчертава, че оплакванията на жалбоподателя се отнасят не само до намесата на ВС в правото му на собственост, но съдържат и твърдения за нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията, извършено в резултат на същото решение. Съдът приема, че несъмнено жалбоподателят може да претендира, че е жертва вследствие на отмяната на влязлото в сила съдебно решение, което е било в негова полза, и вследствие на заключението, че съдилищата не са компетентни да приемат за разглеждане иски за собственост и предаване на владението, подобни на предявения от него. Ситуацията, при която сезирането на съдилищата с такива иски е било невъзможно, е продължила няколко години.

¹ Lüdi v. Switzerland

Макар че в резултат на новата уредба и промяната в позицията на ВС това правно средство понастоящем е достъпно в подобни случаи, Съдът счита, че би било обременително от жалбоподателя да се изисква да предявява за втори път същия иск, особено като се има предвид, че с оглед на противоречивата практика на румънските съдилища изходът от нов иск за собственост и предаване на владението остава несигурен, поради принципа *res judicata*.”

При тези обстоятелства Съдът приема за безспорно, че жалбоподателят все още понася последиците на спорното решение на ВС и продължава да бъде жертва на нарушение на Конвенцията. Съответно, отхвърля възражението на правителството.

Б. Неизчерпване на вътрешноправните средства за защита

51. Правителството поддържа, че жалбата е недопустима, тъй като не са изчерпани вътрешноправните средства за защита. Макар и да признава, че жалбоподателят не е разполагал с ефективно средство за да оспори решението на ВС, правителството твърди, че той е можел да предяви нов иск за предаване на владението – средство, което въпреки че е съществувало преди Комисията да обяви жалбата за допустима, е станало ефективно едва след това в резултат на промени в румънското законодателство и в практиката на ВС.

52. Съдът отбелязва, че правителството за първи път е повдигнало това възражение пред Комисията на 7 април 1998 г., т.е. след решението по допустимостта от 22 май 1997 г. и след като е представило своето становище по съществуването на жалбата на 11 юли 1997 г.

“53. Той припомня, че като правило възражение от този вид може да бъде повдигнато преди проверката по допустимостта на жалбата (виж например решението по делото [Кембъл и Фел с/у Обединеното кралство](#)² от 28.06.1984 г., А.80, стр. 31, § 57; и [Артико с/у Италия](#)³ от 13.05.1980 г., А.37, стр. 13-14, § 27). Съдът обаче не счита, че е необходимо да изследва дали в настоящия случай са налице особени обстоятелства, които да създават възможност за правителството да предяви възражението си след фазата по допустимостта, тъй като във всеки случай това възражение е неоснователно.”

54. Той отбелязва, че преди да подаде своята жалба до Комисията, жалбоподателят е използвал посоченото от правителството правно средство – иск за собственост и предаване на владението, което тогава, както и към момента на постановяване на решението на Европейския съд, е съществувало и е било ефективно.

55. Съдът счита, че правителството, което е отговорно за отмяната на окончателно съдебно решение, постановено по този иск, не може да спори, че жалбоподателят не е изчерпал вътрешноправните средства за защита, тъй като не го бил предявил още веднъж (виж също § 50 по-горе, *in fine*). Съобразно с това Съдът отхвърля възражението на правителството.

II. Твърдяното нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията

56-58. Жалбоподателят твърди, че решението на ВС е накърнило правата му по чл. 6, т. 1, и по-специално правото на достъп до съд. Правителството приема, че на жалбоподателя е бил отказан достъп до съд, но поддържа, че

² Campbell and Fell v. the United Kingdom

³ Artico v. Italy

отказът е бил временен и оправдан с оглед на необходимостта да се осигури спазването на процедурните правила и принципа за разделение на властите.

59. Според Комисията, правото на достъп до съд предполага осигуряването на съдебно средство за разглеждането на претенции относно граждански права. От това следва, че отмяната на решението от 9 декември 1993 г. на основание, че съдилищата нямат компетентност да разглеждат такива искове, е засегнала отрицателно самата същност на правото на достъп до съд.

“60. Ето защо, Съдът трябва да изследва дали решението от 1 март 1995 г. е нарушило чл. 6, т. 1 от Конвенцията.

61. Правото на справедливо гледане на делото от съд, гарантирано от чл. 6, т. 1, трябва да бъде тълкувано в светлината на Преамбюла на Конвенцията, който прогласява, наред с всичко друго, че правовият ред е част от общото наследство на договарящите държави. Един от основните аспекти на правовия ред е принципът за правна сигурност, който изисква, *inter alia*, в случаите, когато един въпрос е решен окончателно от съд, неговото решение да не може да бъде оспорвано.”

62. В настоящия случай Съдът отбелязва, че през разглеждания период главният прокурор на Румъния, който не е бил страна в производството пред първата инстанция, е имал право по силата на чл. 330 от ГПК да поиска отмяна на влязло в сила решение, като на това негово правомощие не са били наложени никакви времеви ограничения и по този начин всяко крайно решение е подлежало на оспорване в продължение на неопределен период.

“Съдът изтъква, че като е уважил молбата, депозирана по силата на това правомощие, ВС е пренебрегнал приключил съдебен процес, завършил с (по собствените му думи) “неотменимо” съдебно решение, което по тази причина е притежавало силата на пресъдено нещо, и което освен това е било изпълнено. Прилагайки по този начин чл. 330 от ГПК, ВС е нарушил принципа за правна сигурност. В обстоятелствата на конкретния случай това действие е накарнило правото на жалбоподателя на справедливо гледане на делото, установено в чл. 6, т. 1 от Конвенцията.”

Следователно, налице е нарушение на тази разпоредба.

63-64. Освен това, по отношение на твърдението на жалбоподателя, че е бил лишен от правото делото му да бъде разгледано от съд, Съдът отбелязва, че в своето решение от 1 март 1995 г. ВС е приел, че претенцията на жалбоподателя съставлява атакуване на законодателен акт, а именно Указ № 92/1950, и следователно случаят е извън юрисдикцията на съдилищата, а само парламентът е компетентен да прецени дали национализацията е била законна или не. Въпреки това съдът е постановил, че жалбоподателят не е собственик на процесния имот.

Съдът подчертава, че не е негова задача да преразглежда решението от 1 март 1995 г. в светлината на румънското законодателство или да обсъжда дали ВС е могъл или не да решава делото по същество предвид правомощията, предоставени му по чл. 330 от ГПК.

“65. Съдът отбелязва, че съображението за решението от 1 март 1995 г. е било, че съдилищата не разполагат с юрисдикция да решават граждански спорове като този за възстановяване на правото на собственост в настоящия случай. Съдът счита, че подобно изключване само по себе си е в противоречие с правото за достъп до съд, гарантирано от чл. 6, т. 1 от Конвенцията (виж *mutatis mutandis*

решението по делото *Василеску с/у Румъния*⁴ от 22.05.1998 г., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III, стр. 1075-76, §§ 39-41).”

Съответно, Съдът констатира нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията и в този аспект.

III. Твърдяното нарушение на чл. 1 от Протокол № 1

66. Жалбоподателят се оплаква, че решението на ВС е накърнило неговото право на мирно ползване на собствеността.

A. Дали е налице собственост?

67. Правителството приема, че признаването на собственическия титул на жалбоподателя в решението на първоинстанционния съд съставлява “собственост” по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1 към Конвенцията. Впоследствие обаче то изтъква аргумента, че това решение не се отнася до приземния етаж, който е бил продаден от държавата през 1973 г.

68. Жалбоподателят поддържа, че държавата не може законно да продаде собственост, която не притежава, и че наемателите са действали недобросъвестно при покупката, тъй като са били наясно, че неговите родители са лишени от собствеността незаконосъобразно.

Според встъпилото производство трето лице правото на собственост на жалбоподателя не се разпростира върху приземния етаж, който е бил продаден на наследодателите му през 1973 г.

“69. Съдът обръща внимание на факта, че собственическият титул на жалбоподателя за апартамента на приземния етаж на къщата се оспорва от встъпилото в производството трето лице. Той подчертава, че производството пред него, започнато от жалбоподателя срещу румънската държава, може да засегне само правата и задълженията на тези страни, и отбелязва, че встъпилото трето лице не е било страна по никое от вътрешните производства.

70. Съдът приема, че жалбоподателят е имал “собственост” по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1. В своето решение от 9 декември 1993 г. първоинстанционният съд е установил, че спорната сграда е национализирана в нарушение на Указ 92/1950, и с обратна сила е приел, че жалбоподателят, в качеството му на наследник на неговите родители, е законен собственик на къщата. Съдът отбелязва, че това заключение е било неотменимо. Нещо повече, като законен собственик жалбоподателят се е ползвал необезпокоявано от имота си от 9 декември 1993 г. до 1 март 1995 г. Плащал е и данъци за него.”

B. Дали е налице намеса?

71-72. Според жалбоподателя, в резултат на отмяната на решението от 9 декември 1993 г. за него е било абсолютно невъзможно да се легитимира като собственик, нещо което е равнозначно на намеса в правото му на мирно ползване на собствеността. Правителството принципно се съгласява, че е осъществена намеса в правото на мирно ползване на собствеността на жалбоподателя, но отстоява позицията, че с решението си ВС е създал само краткотрайна несигурност по отношение на собственическия му титул.

⁴ Vasilescu v. Romania

73. Комисията счита, че отмяната на решението от 9 декември 1993 г. представлява намеса в правото на собственост на жалбоподателя, и подчертава, че титулт на г-н Брумареску е бил признат с влязло в сила решение и по тази причина той е имал легитимно очакване да ползва необезпокоявано правата си.

“74. Съдът приема, че Върховният съд не е целял да се произнесе по претенцията на жалбоподателя относно правото му на собственост, но счита, че е налице намеса в гарантираното от чл. 1 на Протокол № 1 право, тъй като решението на ВС е отменило окончателното решение от 9 декември 1993 г., което е присъждало процесната сграда на жалбоподателя, макар това решение вече да е било изпълнено.”

В. Дали намесата е била оправдана?

“75. Остава да се прецени дали констатираната от Съда намеса нарушава чл. 1 от Протокол № 1 или не. Това налага да се изследва дали, както твърди правителството, въпросната намеса попада в приложното поле на първото изречение от първата алинея на чл. 1, доколкото решението на ВС няма за последица нито официалното лишаване на жалбоподателя от собственост, нито контрол върху нейното ползване, или пък, както е заключила Комисията, случаят разкрива лишаване от собственост, попадащо в обхвата на второто изречение на първата алинея на разпоредбата.

76. Съдът припомня, че за преценката дали е налице лишаване от собственост по смисъла на второто “правило” е необходимо не само да се провери дали е извършено официално отнемане или отчуждаване на собственост, но също и да се погледне зад очевидното и да се изследва действителната ситуация, срещу която е насочено оплакването. Тъй като Конвенцията има за цел да гарантира права, които са “практически и ефективни”, то би следвало да се провери дали ситуацията е равностойна на фактическо отчуждаване (виж решенията по делата [Спорунг и Льонрот с/у Швеция](#)⁵ от 23.09.1982 г., А.52, стр. 24-25, § 63, и [Василеску с/у Румъния](#), цитирано по-горе, стр. 1078, § 51).

77. Съдът отбелязва, че в настоящия случай решението на първоинстанционния съд, задължаващо административните власти да върнат къщата на жалбоподателя, е станало окончателно и неотменимо и, че в изпълнение на това решение кметът на Букурещ е разпоредил предаването на имота, което е било направено през май 1994 г. По-нататък Съдът припомня, че считано от тази дата жалбоподателят е спрял да плаща наем за апартамента, който е обитавал, и за периода от април 1994 г. до април 1995 г. е плащал данък за цялата сграда. Като е приел, че държавата е доказала своето право на собственост, възникнало по силата на указа за национализацията, ВС е лишил жалбоподателя от всички ползи, произтичащи за него от окончателното решение на първоинстанционния съд. След решението му жалбоподателят е бил уведомен, че къщата отново ще бъде записана като държавна собственост, считано от април 1996 г. В резултат на това, той е бил лишен от правото на собственост върху сградата, признато му с влязло в сила решение, и след този момент не е можел да продава, завещава, дарява или да се разпорежда по какъвто и да е друг начин с имота. При тези обстоятелства Съдът заключава, че решението на Върховния съд има за последица лишаването на жалбоподателя от собственост по смисъла на второто изречение от първата алинея на чл. 1 от Протокол № 1.

⁵ Sporrang and Lönnroth v. Sweden

78. Лишаването от собственост по смисъла на второто правило може да бъде оправдано само ако се докаже, *inter alia*, че е “в обществен интерес” и е съобразно с “условията, предвидени в закона”. Нещо повече, всяка намеса в правото на собственост трябва да отговаря на изискването за пропорционалност. Както Съдът неведнъж е подчертавал, трябва да се постигне справедлив баланс между изискванията на обществения интерес и изискванията на защитата на основните права на индивида и търсенето на този справедлив баланс е характерен за Конвенцията като цяло (виж цитираното по-горе решение по делото *Спорунг и Льонрот с/у Швеция*, стр. 26-28, §§ 69-74).”

79. Съдът споделя мнението на Комисията, че не е посочено оправдание за ситуацията, причинена от решението на ВС. По-специално нито съдът, нито правителството са обосנוвали лишаването от собственост със съществени съображения в обществен интерес. Съдът отбелязва също, че към датата на постановяване на настоящото решение, жалбоподателят е бил лишен от собственост за повече от четири години, без да му е заплатено обезщетение, съобразено с реалната стойност на имота, и всичките му опити да си върне обратно собствеността са били неуспешни.

“80. При тези обстоятелства, дори да допусне, че лишаването от собственост би могло да бъде обосновано като извършено в обществен интерес, Съдът счита, че справедливият баланс е нарушен и жалбоподателят е понесъл и продължава да понесе лична и прекомерна тежест. Съответно, извършено е нарушение на чл. 1 от Протокол № 1, което продължава и понастоящем.”⁶

⁶ Решението е единодушно по всички въпроси. Съдът се произнася по претенцията на жалбоподателя за справедливо обезщетение с отделно решение от 23 януари 2001 г. Той припомня, че съгласно установената му практика положението на жалбоподателя от преди нарушението би било възстановено най-добре с връщането на имота, така както е постановил първоинстанционният съд на 9 декември 1993 г. В тази връзка Съдът отбелязва, че собствеността върху апартамента, в който живее жалбоподателят, му е възстановена и тази реституция е потвърдена във вътрешното производство, междувременно приключило с решение от 26 октомври 2000 г. на Букурещкия апелативен съд. Следователно държавата остава да реституира останалата част от къщата. Тъй като не е направила това, тя трябва да плати на жалбоподателя обезщетение за имуществени вреди в размер на пазарната стойност на сградата, намалена със стойността на апартамента. Съдът констатира съществените различия в методите на оценка, използвани от експертите на двете страни, и като има предвид информацията за цените на недвижимите имоти в Букурещ определя пазарната стойност на къщата и земята, върху която е построена, на 215 000 щатски долара, от които 78 795 щатски долара представляват цената на реституирания апартамент. Така обезщетението, което трябва да бъде заплатено на жалбоподателя, е в размер 136 205 щатски долара, от които 42 100 щатски долара е цената на жилището, обитавано от г-н Миреску.

Съдът присъжда на жалбоподателя обезщетение за неимуществени вреди в размер на 15 000 щатски долара, а също и сумата 2 450 щатски долара за разноси, направени в производството.